

Nota : Aquest fitxer fa el punt sobre Bàrcino, la Barcelona romana. Es proposa un itinerari per una visita dels testimoniatges d'aquests orígens de la ciutat. No se tracta d'una proposta pedagògica directament per la classe, sinó d'una documentació destinada als ensenyants i a les persones que volen conèixer Barcelona.

Visitem Barcelona: Bàrcino, la Barcelona romana

La ciutat romana

Un poblat iber existia al puig de Montjuïc, com tot sovint passa, en posició de defensa en altitud (en *oppidum*),. Però **la ciutat romana de Bàrcino és una creació**. La primera instal·lació romana és de finals del segle III aC, i la ciutat va ser refundada al segle I aC. El temple en l'honor d'August va ser construït sota el regne d'aquest emperador. La colònia romana s'havia posat sota la protecció de *Iula Augusta*, la família imperial, amb nom: *Iula Augusta Faventia Paterna Barcino* (podeu veure aquesta inscripció a una làpida al Museu d'Història de la Ciutat, a la Plaça del Rei, prop de la Plaça de Sant Jaume).

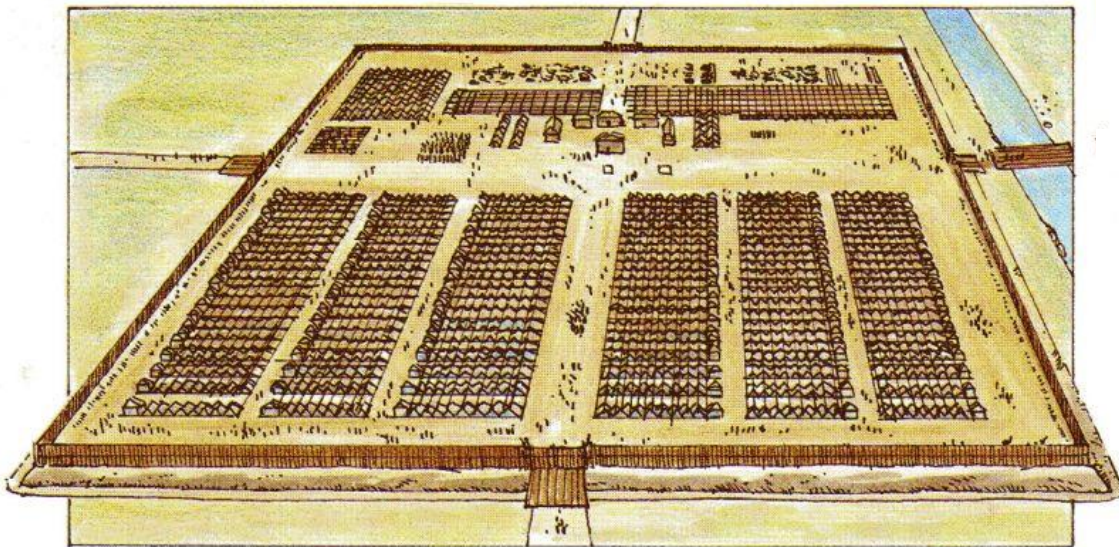
(font wikipedia.com)

El lloc triat és el Mont Tàber. En realitat no és un mont sinó una terrassa fluvial, prop del mar, d'uns deu metres per sobre del nivell de la plana al·luvial del riu Besòs. Aleshores, i fins que el curs inferior del riu fos canalitzat, el Besòs divagava i inundava tota la zona entre el Barri de la Ribera (d'aquí ve el seu nom) i Badalona. De l'altra cantó, doncs al sud, el Tàber era limitat per un torrent que

baixava del Pla de Barcelona, la Rambla. Encara avui dia es pot constatar que pugen tots els carrers que van cap a la plaça de Sant Jaume, que es vingui del nord, del sud, del pla de la Catedral o del port.

Com per gairebé totes les creacions de ciutats romanes, **el pla de Bàrcino reproduceix el pla d'un campament militar fortificat**. Se'l reconeix sempre avui dins el traçat dels carrers del Barri Gòtic. En principi el campament romà és un rectangle (a Bàrcino els angles són escantonats per a adaptar-se a la forma del Mont Tàber), amb dues vies majors: el *cardo maximus*, la via central principal i, a la perpendicular, el *decumanus*, que es creuen en una plaça central, el fòrum. Unes vies secundàries, paral·leles al *cardo* i al *decumanus*, determinaven illes. Cada centúria de cada cohort s'instal·lava en una de les illes. Per les arengues o les cerimònies religioses, el general (el Legat o el Tribú) podia reunir els soldats a la plaça central, on tenia la seva tenda o la seva casa. El conjunt era envoltat per unes defenses: o es fortificava un talús natural, o bé la terra treia excavant un fossar permetia d'aixecar un talús on es plantava una palissada. Una sèrie de torres fetes de troncs i taulons reforçaven la defensa.

Document : Un campament romà de campanya

(segons: *Au coeur de l'histoire. Un camp romain*, Hachette, 1994)

Quan el campament es transformava en **una ciutat** - o quan es creava directament una ciutat - les defenses es construïen amb pedra, el *Decumanus maximus* i el *Cardo maximus* eren els carrers principals, en forma de creu, que comunicaven amb quatre portes. En paral·lel amb aquests carrers, s'establien els carrers secundaris, que determinaven les illes de cases. A la cruïlla dels carrers principals hi havia el fòrum, que era alhora la plaça del mercat i de les grans

cerimònies. Al seu voltant eren construïts els principals edificis públics, com el temple o les termes.

En una passejada per la Ciutat Vella es poden veure encara avui dia molts dels elements que constituïen la ciutat romana de Bàrcino:

- **Un terç de les muralles**, fetes de grans blocs de pedra de Montjuïc ben tallats i ajustats, és visible al cantó nord. Altres trossos o testimonis de les muralles es troben dins les cases, reaprofitats com a parets.
- S'ha conservat dins el pla actual **el traçat de molts carrers** de la ciutat de Bàrcino, entre altres els dos principals.
- La Plaça de Sant Jaume ocupa **una part del fòrum**. A prop, tocant a l'ajuntament, s'han trobat restes de les termes i d'una basílica;
- **El temple** ocupava el punt més alt del Mont Tàber, a l'altra punta del fòrum. Un carreró recorda la seva forma i se'n conserven unes columnes dins el pati de l'edifici del Centre Excursionista de Catalunya.
- Molts vestigis apareixen dins la ciutat, en les parets o a l'interior de les cases, o a l'ocasió de construccions noves o d'excavacions, com per exemple **les restes de l'aqüeducte** o les parets de **cases i els carrers al subsol del Museu d'Història de la Ciutat**.

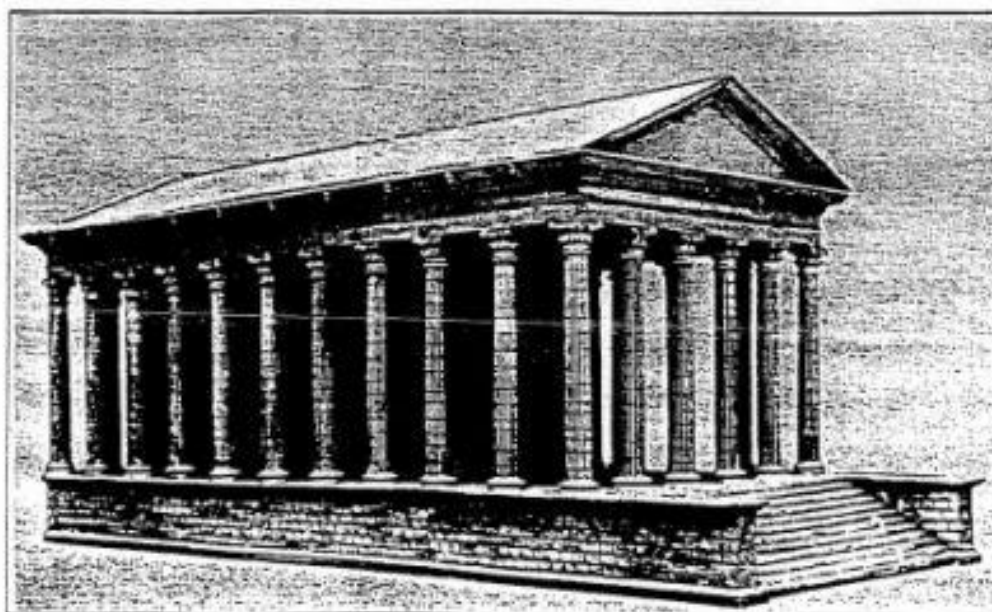
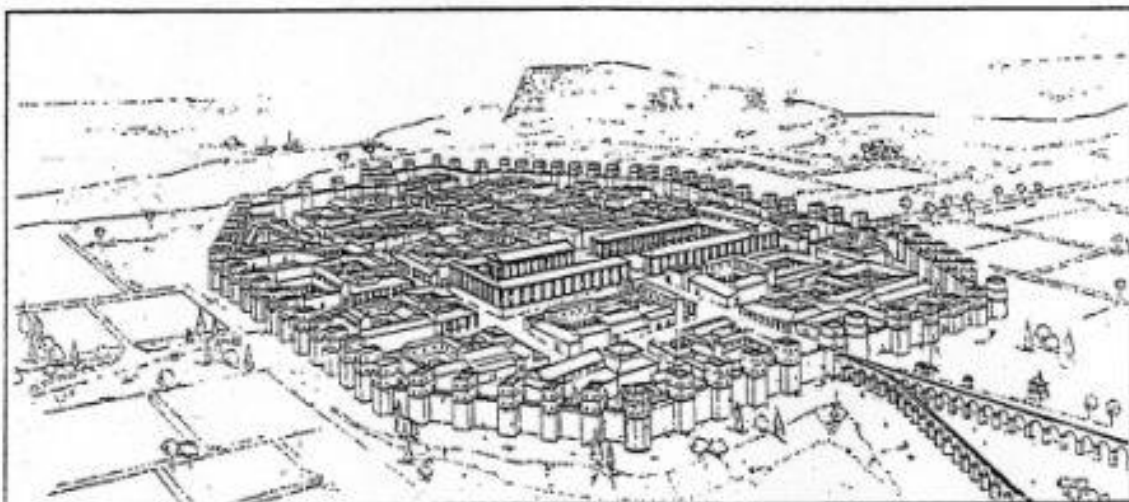
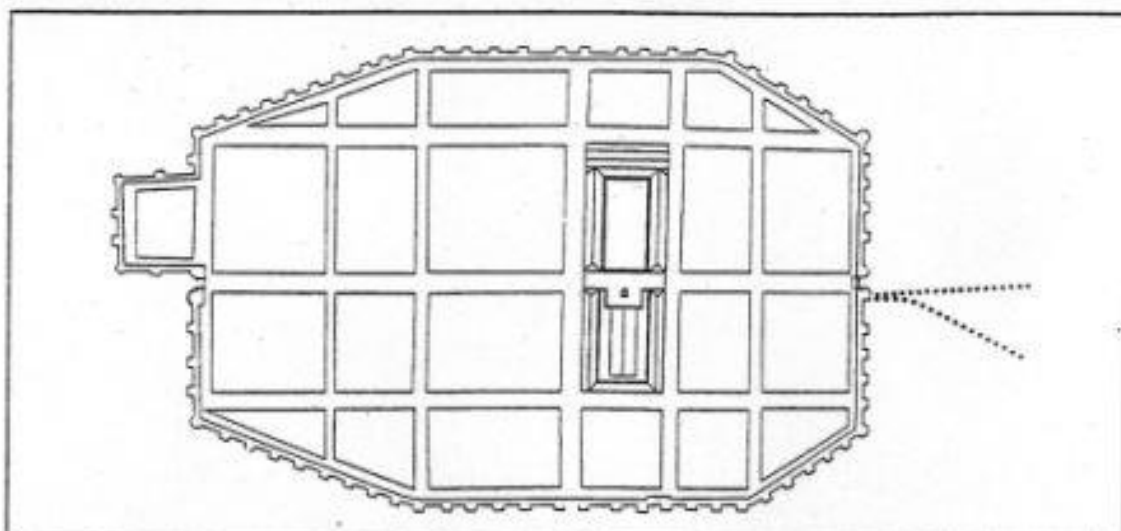
Document : Reconstitució de la ciutat romana de Bàrcino

Aquests documents són les il·lustracions d'un plec pedagògic *Bàrcino itinerari*, destinat a un públic escolar que visita la Ciutat Vella i preparat pels serveis culturals del Museu d'Història de la Ciutat (Barcelona, 1998, multicopiat).

Sobre el mapa i sobre el dibuix, localitzeu els dos eixos principals de la ciutat, el *cardo maximus* i el *decumanus*, el fòrum, el temple d'August i l'aqüeducte.

Sobre el dibuix, al rerefons, apareixen Montjuïc i la platja. No hi havia ni port natural, ni moll de protecció, i hi havia mar a l'emplaçament de l'actual barri de la Barceloneta. La muralla del primer pla i de l'esquerra del dibuix és encara visible gairebé en la seva totalitat, a la Plaça de la Catedral i al carrer de la Tapineria i al carrer del Sots-tinent Navarro.

La reconstitució del temple es basa sobre quatre columnes originals (a l'angle esquerra del dibuix) conservades dins el pati del Centre Excursionista de Catalunya, tocant a la Plaça de Sant Jaume.

Tot això, és a dir la permanència de la ciutat romana dins la Ciutat Vella, és el primer dels dos elements més remarcables del cor de Barcelona. Poc freqüent en les capitals actuals, el segon és **la permanència del punt central i del poder al mateix lloc des de la primera instal·lació romana**, militar i després civil, fins avui dia a la plaça de Sant Jaume. És el centre polític de Barcelona, amb la Casa de la Ciutat i, des de l'Edat Mitjana, de Catalunya amb el Palau de la Generalitat.

Durant l'Alt Imperi romà, **Bàrcino era una ciutat mitjana**, d'importància regional o local, que va tenir entre 3000 i 5000 habitants al segle II. La capital de la Província Tarraconense era Tàrraco (avui Tarragona), una ciutat molt més important, en dimensions, en població, en monuments i en activitats. Pujarà, segons estimacions fins a 8.000 habitants. Moltes ciutats romanes més importants eren ciutats obertes, per tant impossibles de defensar quan vindran el temps insegurs del Baix Imperi. No va ser el cas de Bàrcino.

Al segle IV va reforçar les seves muralles, més altes i amb més de setanta torres quadrades de defensa, i torres semicirculars de banda i banda de les portes. Aquesta nova muralla (és la muralla que es pot observar avui dia) va reprendre i millorar l'antiga, dels segles II i III, retallant els angles per a adaptar-se al relleu (les primeres dibuixaven un rectangle sencer). Va protegir la ciutat fins a l'Edat Mitjana.

Al Baix Imperi romà, la Tarraconense va conèixer la inseguretat general i diverses invasions. Com a altres regions, les ciutats romanes de Catalunya van entrar després en decadència i la gent es va refugiar i disseminar pels pobles i les cases rurals. La capital, Tàrraco, va ser destruïda pels Vàndals.

A l'època visigòtica, sense que tinguí més població, Barcelona va suplantir progressivament Tarragona com a capital de la regió. Ben protegida per les noves muralles, serà la ciutat més important, capital del regne visigot. Més endavant Barcelona va patir la ràtzia d'Almansor, l'any 985. Va ser el punt de partida o el pretext pels comtes de Barcelona de destacar-se dels sobirans carolingis.

Document : Els dos recintes de les muralles romanes de Bàrcino

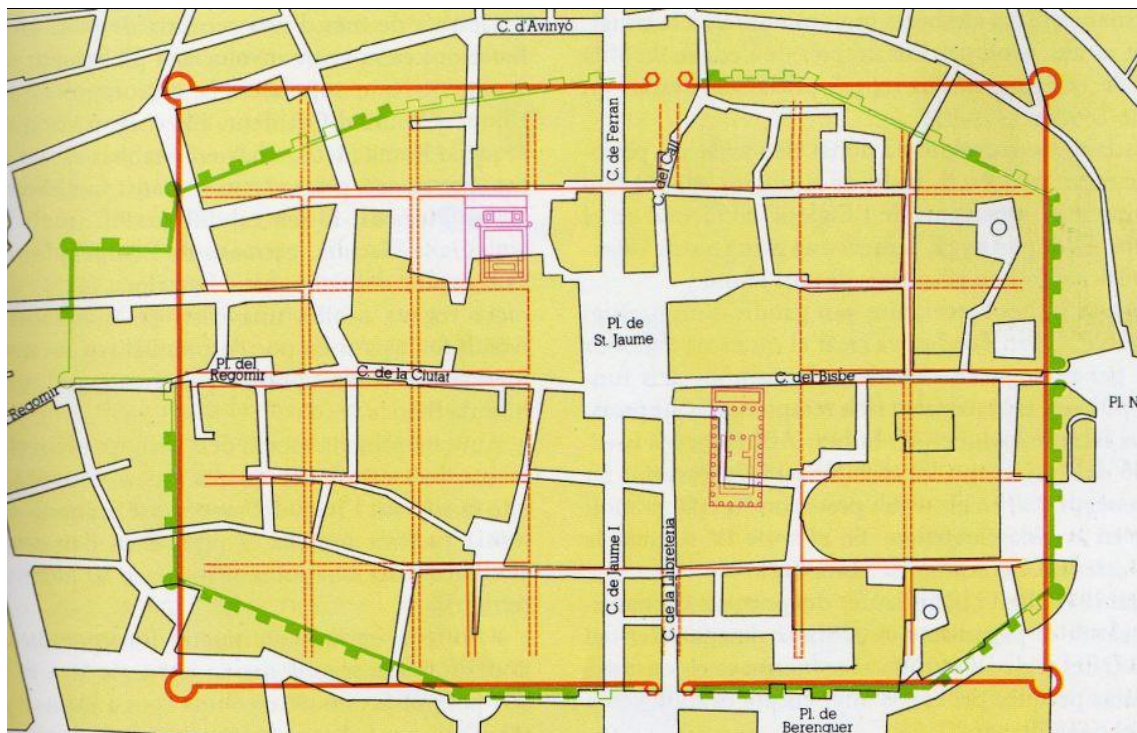
- a) Sobre el pla actual del cor de la Ciutat Vella de Barcelona s'han dibuixat les antigues muralles romanes, amb l'avançada del castell enfront del mar (a l'esquerra).
- b) Encara que modificat després de les moltes destruccions i reconstruccions durant l'Edat Mitjana, el pla de l'antiga ciutat romana apareix amb el quadriculat de molts carrers:

* el *decumanus maximus* seguia el carrer del Bisbe Irurita, tocant a la

catedral i al palau de la Generalitat, i el carrer de la Ciutat fins a la Plaça Regomir;

* el *cardo maximus* seguia el carrer de la Llibreteria, la plaça de Sant Jaume i l'inici del carrer del Call;

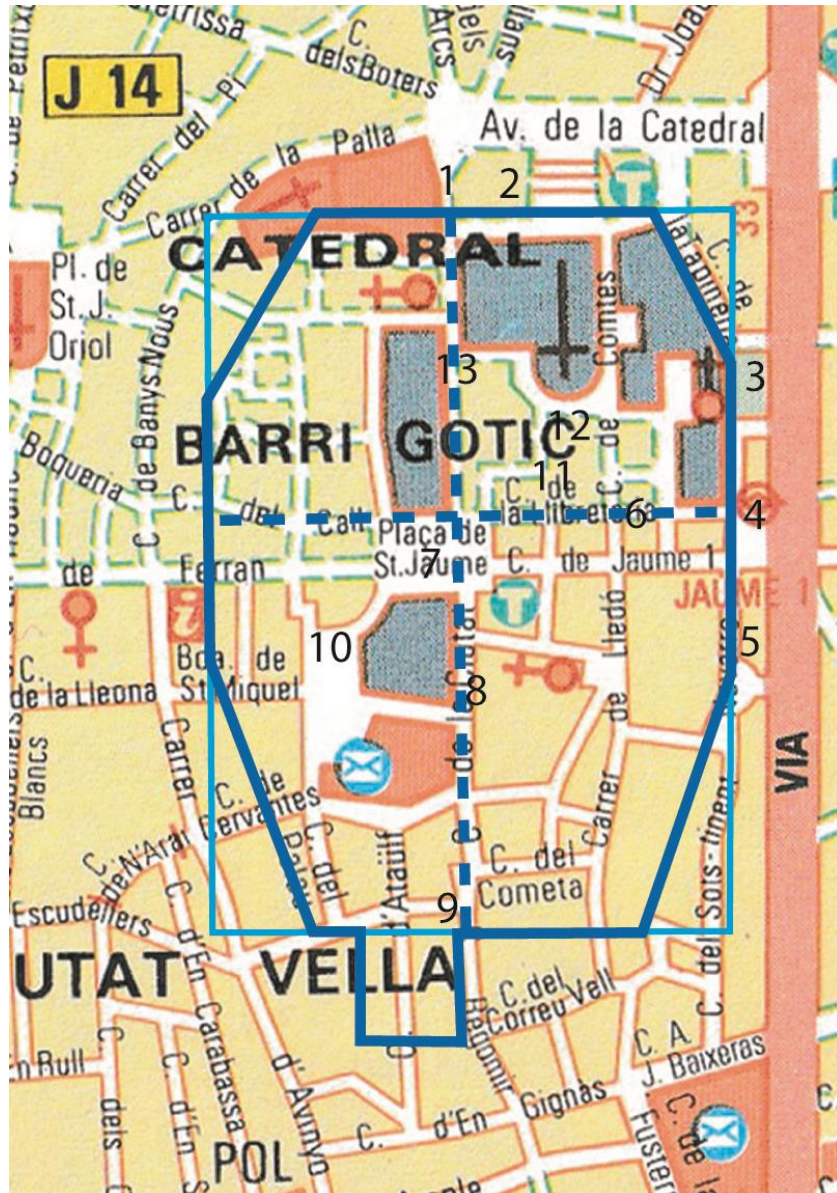
* noteu també els altres carrers d'aquest pla romà: el carrer dels Gegants i la seva prolongació, els carrers dels Comtes de Barcelona, de la Dagueria, de Sant Sever, de Santa Clara, de Bellafila.

(Gran Geografia Comarcal de Catalunya, GEC, vol.8, p.147)

c) L'obertura del carrer Ferran i del carrer de Jaume I és contemporània, de finals del segle XIX, com també la Via Laietana, que és just a baix però a fora del pla.

Itinerari per Bàrcino, la ciutat romana

En blau més clar, la primera muralla romana, del segle II.

En blau més fosc, la segona muralla romana, del segle IV, avui en part visible, i el traçat del *decumanus* i del *cardo* principals.

- 1- La Porta pretoriana, avui Portal Bisbal, i l'entrada de l'aqüeducte.
- 2- Les muralles i les torres romanes de la Plaça de la Catedral.
- 3- Les muralles del Carrer de la Tapineria i de la Plaça Ramon Berenguer.
- 4- L'emplaçament de la Porta principal de l'esquerra (*Porta principalis sinistra*)

- 5- Les muralles del Carrer del Sots-tinent Navarro.
- 6- El *Cardo maximus*, avui Carrer de la Llibreteria.
- 7- El forum, avui Plaça de Sant Jaume.
- 8- La segona part del *Decumanus maximus*, avui Carrer de la Ciutat
- 9- La Porta decumana, a l'extremat de la Plaça Regomir
- 10- La Plaça de Sant Miquel, emplaçament de les termes i de la basílica cristiana.
- 11- Les columnes del temple d'August, al Centre Excursionista de Catalunya.
- 12- El Museu d'Història de Barcelona.
- 13- La primera part del *Decumanus maximus*, avui Carrer del Bisbe.

La Porta pretoriana i l'entrada de l'aqüeducte (punt 1 de la visita)

Joan Becat 19

(foto J. Becat)

La Porta pretoriana, avui Portal Bisbal, era defensada per dues torres rodones, realçades a l'Edat Mitjana. La part romana és sempre construïda amb grossos blocs de les pedreres de Montjuïc. Al segon pla a la dreta es veu dins l'ombra l'inici del *decumanus*, el carrer principal que portava al fòrum. Noteu la petita costa per pujar al Mont Tàber, i el desnivell, que correspon a l'alçada del conducte d'aigua que es veu al cim de l'arc de l'aqüeducte romà a l'esquerra, que portava l'aigua del Besòs a la ciutat.

Les muralles i les torres romanes de la Plaça de la Catedral (punt 2 de la visita)

(foto J. Becat)

La Plaça Nova, al davant de la catedral va ser oberta a finals de l'Edat Mitjana arrasant un barri dens de la Ciutat Vella. A més de la perspectiva sobre la catedral, permet veure l'aspecte de la muralla romana amb tres torres quadrades de defensa. La muralla arribava fins a l'entaulament a mitja alçada. La part superior va ser afegida a l'Edat Mitjana, on calien parets altes, car s'havia perdut l'art de les defenses romanes amb paret, fossar i defenses més endavant. La catedral és un edifici gòtic dels segles XIII-XV, però la façana és de finals del segle XIX i, per construir-la, es va obrir una part de la muralla romana i medieval. A la postguerra la Plaça Nova s'ha eixamplat vers l'esquerra amb l'Avinguda de la Catedral, aprofitant les destruccions de cases pels bombardejos de l'aviació italiana, al servei dels franquistes.

Les muralles del Carrer de la Tapineria i de la Plaça Ramon Berenguer (punt 3 de la visita)

(foto J. Becat)

La muralla romana és la part baixa d'aquest conjunt d'edificis. Es reconeixen les dues torres quadrades de l'esquerra. Per sobre, a l'Edat Mitjana, entre els segles XII i XIV, s'ha construït per etapes el Palau Reial Major i la seva Capella Palatina. Contra la muralla romana, els arcs suporten les parets avançades. A l'esquerra, l'edifici a sobre de la muralla és la Casa Padellàs, que té una història curiosa. A l'origen era un palau gòtic privat construït a un altre lloc de Barcelona, al Carrer dels Mercaders. Quan es va obrir la Via Laietana a partir del 1908, foradant de dalt a baix la Ciutat Vella, l'any 1931 aquest palau fou desmuntat pedra per pedra i reconstruït aquí, a l'angle de la Plaça del Rei. Acull avui dia el Museu d'Història de Barcelona, on se conserven elements i restes de la ciutat romana (és el punt 12 de la visita).

Les muralles del Carrer del Sots-tinent Navarro (punt 5 de la visita)

(foto J. Becat)

La muralla romana del costat nord continua tot al llarg d'aquest carrer. En veiem aquí dues torres amb, com a tot arreu, la part romana a sota, que es reconeix a les seves pedres de grans dimensions, ben tallades i ajustades i per sobre les construccions medievals. Quan es van treure els edificis que tot sovint s'havien construït contra la muralla, i per restaurar-la, els forats de les pedres mancants o alterades van ser omplerts per totxos plens, cosa que fa aparèixer clarament la part d'època i la part de consolidació.

El *Cardo maximus*, avui Carrer de la Llibreteria (punt 6 de la visita)

(foto J. Becat)

El Carrer de la Llibreteria és a l'emplaçament del *Cardo maximus*, l'eix transversal principal que anava de la porta romana dita de l'esquerra, on sem, fins al fòrum, a la Plaça de Sant Jaume. Noteu aquest carrer puja cap a la plaça, com tot els carrers al voltant del Mont Tàber, la terrassa on es va construir Bàrcino. El més ample carrer veí, el Carrer de Jaume I, de la Via Laietana a la Plaça de Sant Jaume i, de banda i banda, el Carrer de Ferran i el Carrer de la Princesa formen un eix transversal obert dins la Ciutat Vella al segle XIX, entre els anys 1820 i 1850. L'obertura de la Via Laietana és de l'inici del segle XX.

El fòrum, avui Plaça de Sant Jaume (punt 7 de la visita)

(foto J. Becat)

La Plaça de Sant Jaume ocupa la part central de l'antic fòrum romà, que era més ample pels quatre cantons. De banda i banda de la plaça, i fent-se front, la part moderna del Palau de la Generalitat i de l'ajuntament de Barcelona són construïts també sobre el fòrum. Sobre la fotografia tenim aquesta part del Palau de la Generalitat edificada al segle XVII on, al primer pis, hi ha la gran sala de recepció i d'actes, dita Saló de Sant Jordi, i el famós balcó des del qual s'han fet proclamacions i celebracions. La part gòtica del palau, dels segles XIV i XV, és al darrere. Correspon a la part de l'edifici que sobresurt dins el Carrer de Sant Honorat, a l'esquerra, i va fins a la dreta al Carrer del Bisbe, que és el *decumanus* de Bàrcino. A l'Edat Mitjana i a l'Època Moderna, la totalitat del fòrum havia estat ocupada per edificis i horts. La plaça fou oberta quan se van obrir els Carrers de Ferran i de Jaume I, durant la primera meitat del segle XIX.

El Decumanus maximus, avui Carrer de la Ciutat (punt 8 de la visita)

(foto J. Becat)

Aquesta segona part del decumanus va de la Plaça de Sant Jaume vers la Plaça de Regomir, on hi havia una de les quatre portes de la Bàrcino romana, tocant a un bastió que protegia la ciutat del cantó de mar. L'edifici a la dreta fa part de l'ajuntament de Barcelona dit abans Casa de la Ciutat. És per aquest carrer que s'hi entrava a l'Edat Mitjana i a l'Època Moderna – d'aquí el seu nom -, fins que es fes la façana actual a la Plaça de Sant Jaume a mitjans del segle XIX.

La Plaça de Sant Miquel (punt 10 de la visita)

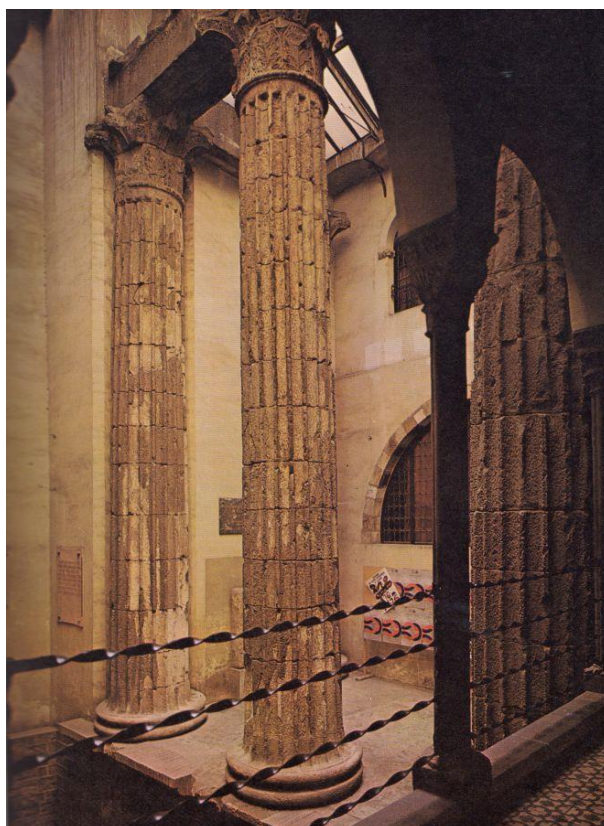
(foto J. Bocat)

L'ajuntament de Barcelona és a l'esquerra. L'edifici nou i lleig al fons, que destrueix l'harmonia d'aquesta part de la Ciutat Vella és també de l'ajuntament. El nom de la plaça ve de l'antiga església de Sant Miquel que hi havia abans. Als anys seixanta i setanta del segle XX i recentment quan se va excavar la plaça per fer un pàrquing subterrani de l'ajuntament, les excavacions han revelat l'emplaçament de les termes romanes públiques, del segle II. Els mosaics i làpides trobats són al museu arqueològic de Barcelona. Posteriorment s'hi va construir al segle V la primera basílica cristiana de la ciutat. A la dreta, l'edifici més baix és el Palau Centelles, un edifici gòtic noble del segle XV, que és la seu avui dia del Consell de Garanties estatutàries de Catalunya, és a dir el consell jurídic de la Generalitat i del Parlament de Catalunya. La escultura és un monument en homenatge als castellers.

Les columnes del temple d'August, al Centre Excursionista de Catalunya.
(punt 11 de la visita)

(foto J. Becat)

(GGC de Catalunya, vol.8, p.145)

El temple d'August era edificat al punt més alt del Mont Tàber, materialitzat avui dia per una roda de molí ficada dins el paviment a l'angle del Carrer Paradís, davant de la seu del Centre Excursionista de Catalunya. El temple era en l'honor de l'emperador, sota la protecció del qual s'havia posat Bàrcino. A l'interior del pati del Centre Excursionista hi ha sempre intactes quatre columnes d'un angle d'aquest temple. S'havien incorporat en les parets de cases i, quan el CEC va comprar l'edifici per fer-ne la seva seu i que se'l va restaurar, a finals del segle XIX i inicis del segle XX, l'arquitecte va veure que apareixia una part d'un capitell d'estil corinti a nivell del segon pis. Se van alliberar tres columnes de tot el que les empresonava i se van deixar al seu lloc al mig d'un petit pati. Se'n va afegir una quarta que venia d'una casa del Carrer de la Llibreteria i que s'havia posat a la Plaça del Rei.

El Museu d'Història de Barcelona (punt 12 de la visita)

(font: guia.barcelona.cat i wikipedia.org)

El Museu d'Història de la Barcelona té diferents edificis dins Barcelona i la seu central a la Plaça del Rei, a la Casa Padellàs. Té un paper de conservació però també de pedagogia prop de la gent i dels alumnes. La Casa Padellàs va ser desplaçada i reconstruïda a la Plaça del Rei a inicis dels anys trenta del segle XX. Les excavacions han revelat construccions i taller de Bàrcino, que es conserven a sota de la casa. En la fotografia s'hi veuen les restes d'una casa i de tallers dedicats a treballar i tenyir els teixits. El museu conserva làpides amb inscripcions i altres testimoniatges de l'època romana.

El *Decumanus maximus*, avui Carrer del Bisbe (punt 13 de la visita)

(foto J. Becat)

El Carrer del Bisbe és la primera part del decumanus de la ciutat romana de Bàrcino. Anava de la Porta pretoriana (a l'últim pla: el Portal Bisbal) al fòrum (la Plaça de Sant Jaume). Aquest carrer passa primer tocant al claustre de la catedral i després voreja el Palau de la Generalitat (aquí a l'esquerra) A la dreta és la Casa dels Canonges, domicili oficial del president de la Generalitat. Francesc Macià s'hi va estar, però cap dels recents presidents s'hi va estar i serveix per recepcions o rebudes d'hostes importants. Un pont d'estil neogòtic els fa comunicar, construït als inicis del segle XX, quan se van reformar les Cases dels Canonges.